

JÄTTEEN MUSEOLOGIAA Rasvatukos Museum of Londonissa

Whitechapelin rasvatukos, Whitechapel Fatberg, on Lontoon Whitechapelin kaupunginosan viemäreitä tukkinut möhkäle rasvaa, roskaa ja jätettä. Se oli esillä Museum of Londonin vuonna 2018 avautuneessa Fatberg! -näyttelyssä. Miksi arjessa häiritsevää ja ällöttävää jäte muuttuu kiehtovaksi, kun se asetetaan esille museokontekstissa? Mitä uutta voimme oppia yhteiskunnistamme ja niiden historiasta tarkastelemalla tahattomia tai ei-toivottuja esineitä?

Fatberg! -näyttelyn kuraattori Vyki Sparkes luonnehtii rasvatukoksen olevan kuin viemäreissä kasvanut, yhteiskunnan luoma hirviö. Tietämättään kaikki alueen viemäreitä hyödyntäneet kaupunkilaiset ja turistit ovat osallistuneet hirviön tuottamiseen. Tukoksen konkreettinen fysikaalinen koostumus on mysteeri, mutta sen verran tiedetään, että kyseessä on Lontoon viemäreille tyypillisen kemiallisen reaktion yhteensaippuoima yhdistelmä ruokaöljyjä, kondomeja, neuloja, kosteuspyyhkeitä ja eloperäisiä jätöksiä. Lontoon museolle tullut köntti röntgenkuvattiin, jotta osattaisiin varoa sen sisältä mahdollisesti löytyviä neuloja tai muita teräviä esineitä. Niitä ei löytynyt, mutta kärpäsiä rasvatukoksesta on kuoriutunut.¹

Rasvatukos on potentiaalisesti myrkyllinen, sillä viemärit hautovat sisälleen jopa tappavia tauteja. Esineenä tukoksen käsittely on ollut vaikeaa ja vaatinut jatkuvaa riskiarviointia, mutta Museum of London päätyi kuitenkin tallentamaan kokoelmiinsa pienemmän ja helpommin hallittavan palasen näyttelyssä olleesta Fatbergistä. Ilman vitriinin suojaa rasvatukosta on käsitellyt ainoastaan tehtävään nimetty oma vastuukonservaattori pukeutuneena suojahaalariin, suojalaseihin, hengityssuojaimen ja hansikkaisiin. Rasvatukoksen vahva, festivaalin bajamajaa muistuttava haju tuulahti läpi myös hengityssuojaimesta, kun hän ensimmäisen kerran poisti palasen suojauksesta.² Möhkäleen ulkomuoto muuttuu ajan kuluessa, ja muutoksia dokumentoidaan ympärivuorokautisella livekameralla, jonka kuvavirtaa voi seurata YouTuben kautta.³ Rasvatukos on jo kutistunut ja tiivistynyt, eikä ole aiempaa kokemus-

ta, jonka perusteella tiedettäisiin, mihin prosessi lopulta johtaa. Mureneeko tai kutistuuco Fatberg olemattomiin?

Voiko jäte ylipäättään kadota, vai muuttaako se aina vain muotoaan ja vaihtaa paikkaa, kysytään jätteen sosiologiaa luotaavassa teoksessa *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan! Aineellisen ylijäämän kanssa eläminen*.⁴ Kirja jäsentää, kuinka kulloisetkin tavat järjestää yhteiselo jätteen kanssa paljastavat, millaisessa yhteiskunnassa elämme.⁵ Fatbergin esille asettaminen ja museokokoelmaan tallentaminen avaa mielenkiintoisia näkymiä siihen, mitä voisi tarkoittaa jätteen museologia. Kun rasvatukosta tarkastellaan autenttisenä esineenä, esille nousevat sen muodostumiseen kytkeytyvät ilmiöt, kuten kaupungistuminen, Lontoon historiallinen infrastruktuuri, jätteenkäsittelyn historia, jätteen aikaansaamat kemialliset reaktiot sekä tautien ja viemärikräpösten varastoituminen viemärien piiloissa hiljalleen koostuviin klöntteihin.⁶

Historioitsija Susan Strasser luonnehtii jätteen olevan elämällemme keskeinen, mutta tyyppillisesti sivuutettu asia.⁷ Kuitenkin jäte kieltäytyy olemasta huomaamattomaksi, ja jätteestä eroon pääseminen kuuluu osaksi arkista julkista keskustelua. Jätteen kanssa ”eletään, sen kanssa jaetaan tilaa ja maisemaa”, todetaan *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* -teoksessa.⁸ Samalla jätteen ympärille on rakentunut erilaisia järjestelmiä ja infrastruktuureja, joiden tehtävä on taitaa jätteen nopea siirtyminen näkymättömiin ja piilossa pysyminen.⁹ Nostamalla esille Fatbergin kaltaisen objektin museo voi antaa aineellisen esinemuodon arkea taustoittaville, tyyppillisesti huomaamattomiin jääville järjestelmille. Fatbergin olemassaoloa taustoittava tieto konkretisoi ihmisen ja jätteen kitkaista yhteiseloä narratiiveilla kuten taistelu rasvatukosten poistamiseksi viemäreistä erilaisin työkaluin, yritykset polttaa rasvatukoksia energiantuotannossa (ei kovin suurella menestyksellä) tai viemäriverkoston rooli nykyisen elämäntavan mahdollistajana.

Rasvatukos on myös monella tavoin ällöttävä. Ällöttävyys voi kasvattaa esineen kiinnostavuutta, mutta kuraattori Sparkes alleviivaa näytteille asettamisen päämäärän olleen ajattelemiseen inspirointi. Hän näkee keskeisenä esineeseen sisältyvän voiman, jonka esilletuomisessa käsitan museon roolin olevan keskeinen. Whitechapelin rasvatukoksen tapauksessa voima on asettaa ihmiset kohtaamaan jäte, jota Lontoo tuottaa.¹⁰ Esineitä tallentamalla museo valitsee, millaisia kiinnekohtia tulevaisuuden tulkinnat historiasta saavat. Minkä esineiden kautta nykyiset ympäristökrisiset hahmottuvat museoiden kokoelmissa? 1960-luvulla voimistuneen ympäristöliikkeen sekä sitä seuranneen ympäristöpolitiikan keskeisenä tehtävänä oli jäteongelman ratkaiseminen, ja jäte toimii yhtenä kontekstina yhteiskunnallisille muutoksille.¹¹ Rasvatukoksen myrkyllisyys kertoo kiinnostavasti siitä, miten tavallinen ja ”itsestään selvä” toiminta saa vaarallisia ulottuvuuksia, kun vältetään kiinnit-

tämästä siihen huomiota: kun viemäristä vetäminen ei riitäkään poistamaan ei-toivottua ainesta maailmasta, kerrannaisvaikutukset voivat yllättää tulevaisuudessa.

Nykyinen yhteiskuntarakente on mahdollistanut sen, ettei jätettä tarvitse juurikaan kohdata. Jos jäte pääsee yllättämään, voidaan ajatella, että jossain on tapahtunut virhe. Tavallisesti rasvatukokset pyritään poistamaan viemäristä ja hävittämään.¹² Museum of London kuitenkin keskeytti normaalin prosessin ja näin nosti kuvaannollisen peilin kohti rasvatukosta ja sen olemassaolon syitä. Jätteen esille asettaminen museokontekstissa pakottaa kohtaamaan ajatuksia, joita ei yleensä tarvitse ajatella. Jätteen kaltaiset odottamattomat esineet museossa täydentävät historiallista narratiivia ja kuljettavat kohti monikerroksisempaa ymmärrystä historiasta. Jätteen kautta avautuu mahdollisuuksia käsitellä esimerkiksi muutoksia kuluttamisessa, globalisaatiota tai kierrättämisen muotoutumista tavallisesta arjen toiminnosta omaksi toimialakseen ja käsitteekseen. Jätteen museologia ottaa vakavasti sen, mitä tulkinta ylijäämästä, tarpeettomasta, hävitettävästä ja hävettävästä kertoo ihmisistä, kulttuurista ja yhteiskunnasta.

Museokontekstissa Fatbergin kaltaisten arjen ohikatsottujen esineiden historian tarkastelu mahdollistaa sen havaitsemisen, kuinka nykyajan itsestäänselvytykset ovat rakentuneet ajan kuluessa, kun tietyt toimintatavat normalisoituvat ja muuttuvat huomaamattomiksi. Viemäri, joka imee jätteet näkymättömiin, toimii myös kiinnostavana vertauskuvana ilmakehälle, joka on vastaavalla huomaamattomuudella imenyt itseensä ihmissilmälle näkymättömät hiilidioksidipäästöt, joiden seurauksena koko planeetta kuumeenee. Ihmisten tiedostamaton yhteistoiminta – siis se, että teemme toistemme kanssa yhtä aikaa samoja asioita, kuten vedämme ruoantähteitä alas vessanpöntöstä tai ajemme bensakäyttöisillä autoilla – voi muodostaa tahattomia ja epätoivottuja ilmiöitä. Rasvatukoksen tallentaminen Museum of Londonin esinekokoelmaan avaa kiinnostavia näkymiä esineisiin ja siihen, kuinka monimutkaiset ja monitoimijaiset ilmiöt muuttuvat ymmärrettäviksi konkreettisten esineiden avulla.

Asiasanat: jäte, jätteen historia, jäteyhteiskunta, tahaton esine, rasvatukos, ympäristöhistoria

SAMMANDRAG

Avfalllets museologi: fettberget på Museum of London

Whitechapels fettberg, Whitechapel Fatberg, är en klump av fett, skräp och avfall som blockerade avloppsrören i stadsdelen Whitechapel i London. Klumpen var med i Fatberg! -utställningen som öppnades 2018 på Museum of London. Varför blir något som anses stötande och äckligt i vardagen fascinerande då det visas på museum? Vad kan vi lära oss om våra samhällen och deras historia genom att titta på oavsiktliga eller oönskade föremål?

ABSTRACT

Museology of waste: Fatberg at Museum of London

Whitechapel Fatberg used to clog the sewers of London's Whitechapel district. The lump of grease, rubbish and debris was on display at the Museum of London's exhibition Fatberg! in 2018. How does waste – typically considered annoying and disgusting – change into something fascinating when it is displayed in a museum context? What can we learn from our societies and their histories by looking at them through unintentional or unwanted objects?

Viitteet

- 1 <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/exhibiting-fatberg-monster-whitechapel>. Luettu 18.3.2021.
- 2 <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/where-whitechapel-fatberg>. Luettu 18.3.2021.
- 3 <https://www.youtube.com/watch?v=pFicJ9RISIA> Luettu 18.3.2021. Luettu 18.3.2021; <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/fatcam-watch-fatberg-live>. Luettu 18.3.2021.
- 4 Valkonen, Jarmo, Olli Pyyhtinen, Turo-Kimmo Lehtonen, Veera Kinnunen & Heikki Huilaja 2019. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan! Aineellisen ylijäämän kanssa eläminen*. Vas-tapaino, Tampere.
- 5 Valkonen et al. 2019.
- 6 <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/exhibiting-fatberg-monster-whitechapel>. Luettu 18.3.2021.
- 7 Strasser 1999, 18.
- 8 Valkonen et al. 2019, 9–11.
- 9 Valkonen et al. 2019, 9–11.
- 10 <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/exhibiting-fatberg-monster-whitechapel>. Luettu 18.3.2021.
- 11 Valkonen et al. 2019, 21.
- 12 <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/exhibiting-fatberg-monster-whitechapel>. Luettu 18.3.2021.

Lähteet ja kirjallisuus

Verkkolähteet

<https://www.museumoflondon.org.uk/discover/exhibiting-fatberg-monster-whitechapel> Luettu 18.3.2021.

<https://www.museumoflondon.org.uk/discover/fatcam-watch-fatberg-live> Luettu 18.3.2021.

<https://www.museumoflondon.org.uk/discover/where-whitechapel-fatberg> Luettu 18.3.2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=pFicJ9RlSLA> Luettu 18.3.2021.

Kirjallisuus

Strasser, Susan 1999. *Waste and Want: A Social History of Trash*. Henry Holt, New York.

Valkonen, Jarmo, Olli Pyyhtinen, Turo-Kimmo Lehtonen, Veera Kinnunen & Heikki Huilaja 2019. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan! Aineellisen ylijäämän kanssa eläminen*. Vastapaino, Tampere.